

Осетрова О. О.,доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботиДніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна)**НАСИЛЬСТВО ТА ТЕРОРИЗМ: ПРАКТИКА
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ Й ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ**

Анотація. У статті висвітлюються питання, пов'язані з природою феноменів насильства, насильства в сім'ї, тероризму, актуальні й поширені в сучасному житті. Акцентується увага на спрямованості діяльності соціального працівника на боротьбу з насильством у сім'ї. Розкривається зв'язок між практичною соціальною роботою з подолання насильства в сім'ї та філософською рефлексією. Аналізуються погляди Ж. Бодрієра.

Ключові слова: насильство, насильство в сім'ї, терор, тероризм, терористичний акт, страх.

Життя сучасної людини розгортається у площині, сповненій численних ризиків, які примножуються кризовими станами, що просякають, на жаль, усі сфери людської життєдіяльності – економічну, соціальну, культурну, духовну тощо. Серед зазначених ризиків виділю найсуттєвіші, з моєї точки зору, за своїм впливом на свідомість та підсвідоме як сучасної людини, так і суспільства й держави в цілому:

1) великий обсяг та обіг інформації, що провокує невротизацію особистості нашого часу;

2) зростання відчуженості й самотності, за яких:

а) спостерігається розрив міжособистісних зв'язків;

б) порушується цілісність індивіда;

в) розвивається герметизм (герметик-мовчальник – термін, що широко застосовувався данським мислителем ХІХ ст. С. К'еркегором, котрий заклав теоретичні основи екзистенціалізму та психоаналізу), що сприяє звуженню (і навіть зведенню якщо не до 0, то – до мінімуму) комунікативних контактів людини з Іншим (Іншими);

3) загострення стану аномії, за якого зовнішні – соціальні – регулятори припиняють виконувати свої функції, у зв'язку з чим людські прагнення починають розгортатися без обмежень;

4) актуалізація агресивності, спалахи та прояви якої можуть набувати загрозливого характеру для життя й спокою людей.

У свою чергу, аномія та відчуженість сприяють загостренню почуття страху, який може трансформуватися у справжній жах, котрий знищує людину як Особистість. Людська істота задля свого подальшого виживання потребує здолавання, переборення страху. При цьому слід пам'ятати, що страх являє собою емоцію, викликану ситуацією, яка загрожує спокою й безпеці людини. Одними ж з реакцій людини на страх / жах перед втратою спокою й безпеки, що виник внаслідок певних дій (насамперед, насильницьких), можуть виступати *насильство* та *терор*.

При цьому, якщо ми спробуємо відстежити перебіг актів «домашнього терору» та масштабних терористичних актів, то помітимо закономірність, котра полягає в тому, що найбільший їх відсоток припадає, як правило, на мегаполіси. Це можна пояснити наступним чином:

1) сім'я у місті більш ізольована від зовнішнього оточення, що переживається передусім власними проблемами; тому «домашній терор» перетворився на звичне для байдужих сусідів явище;

2) масштабні ж терористичні акти переважно спрямовуються на нанесення

шкоди якнайбільшій кількості людей.

На жаль, криза в системі цінностей позначилася і на сім'ї, у зв'язку з чим насильство сьогодні є поширеним соціальним явищем. Зі свого боку, тероризм – поширений в умовах сучасності соціальний феномен. Обидва спрямовані проти цінності людського життя, у зв'язку з чим, становлячи серйозну загрозу для суспільства й держави, потребують особливої дослідницької уваги в силу свого руйнівного характеру.

Дослідження феноменів насильства й тероризму завжди актуалізувалися в кризові періоди існування людства та у перехідні епохи розвитку суспільства, що детерміновано сплесками терористичних актів у зазначений час. У вивчення природи *насильства* зробили внесок такі дослідники, як А. Бандура, Дж. Доллард, Е. Дюркгайм, Д. Еліот, Ч. Ломброзо, Д. Річардсон, І. Бех, О. Кочеміровська, Ю. Онишко та ін. Безпосередньо, феномен *насильства в сім'ї* аналізується в працях Т. Сафонові, І. Фурманова, В. Бондаровської, І. Звереві, Н. Максимові та ін. У свою чергу, дослідженню природи *тероризму* присвячені праці таких мислителів і учених, як А. Камю, Ж. Бодріяр; В. Амелін, Р. Жаккар, Д. Ольшанський, Ю. Перфильєв, Л. Преснякова та ін.

Актуальність зазначеної у темі проблематики зумовлюється тим, що феномени насильства й тероризму потребують свого усвідомлення з метою подальшої розробки таких соціальних регуляторів, які б превентивно впливали на зниження показників насильства в сім'ї й відповідно – на покращення сімейного клімату, а також, як мінімум, на обмеження поширення терористичної діяльності в умовах сучасних реалій існування людини, суспільства й держави.

У зв'язку із зазначеним **основну мету** даної статті складає аналіз феноменів насилля й насильства в сім'ї, терору та тероризму, що безпосередньо буде проводитися в екзистенціальному ключі з урахуванням психологічного та психоаналітичного аспектів. Дана мета обумовила постановку наступних завдань:

1) дати загальну характеристику феноменів насилля й насильства в сім'ї, терору й тероризму;

2) простежити зв'язок між практичною соціальною роботою з подолання насильства в сім'ї та філософською рефлексією, спрямованою на осмислення природи тероризму з метою запобігання його проявів;

3) проаналізувати погляди Ж. Бодріяра на проблему тероризму;

4) зробити висновки;

5) окреслити перспективи подальшого дослідження проблематики насилля та тероризму в сучасному світі.

Базою для написання даної статті, зокрема, слугують філософські твори Ж. Бодріяра.

У термінологічно-понятійному словнику «Соціальна політика і соціальна робота» М. Ф. Головатого та М. Б. Панасюка містяться дефініції термінів, ключових для даного дослідження, які потребують свого аналізу.

1. «Насилля – 1) невинуваті, несправедливе використання сили для вирішення певних соціальних завдань...; 2) примус (дія), до якого вдається індивід чи група для досягнення поставлених цілей і який пов'язаний із прямим заподіянням фізичного, психічного чи морального збитку іншій особі чи погрозою такого заподіяння» [2, с. 264].

Слід відзначити, що причини насилля коріняться в таких людських якостях, притаманних «агресору», як:

1) духовна нерозвиненість особи;

2) наявність хибних моральних та світоглядних установ у житті;

3) нездатність «агресора» до конструктивного співіснування з Іншими у спільному полі;

4) нездатність протистояти тиску життєвих обставин та соціальних проблем;

5) відсутність життєвих перспектив.

У своїй сукупності зазначені моменти породжують й посилюють в особі втому й драгівливість, що знаходить свій зовнішній прояв у насильницьких діях.

Важливо усвідомлювати, що насилля завжди має наслідки для трьох сторін:

1) самого агресора;

2) постраждалих від агресії;

3) суспільства, адже насилля позначається на загальному стані суспільного здоров'я, росту злочинності та економічному добробуті (йдеться про витрати на спеціальній профілактичні заходи для злочинців і постраждалих). Зазначені речі чітко простежуються у випадках *насильства в сім'ї*.

2. «Насильство у сім'ї – форма деструктивної соціальної взаємодії в сім'ї, що відображає її загальне неблагополуччя і порушення в ціннісно-нормативній сфері індивідів; емоційне, фізичне чи сексуальне насильство, яке свідомо чи несвідомо чинять щодо членів родини чи інших домочадців» [2, с. 264].

Насильство у сім'ї – це чинник та індикатор соціального ризику. Його подолання та профілактика перебувають у компетенції органів внутрішніх справ, служб у справах дітей, органів опіки і піклування, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кризових та реабілітаційних центрів, органів місцевого самоврядування тощо.

Головна ж функція у зазначеній діяльності припадає на соціального працівника, безумовно, як члена мультидисциплінарної команди. Однак саме соціальний працівник координує необхідні у кожному конкретному випадку спеціальні заходи щодо подолання насильства в сім'ї.

Діяльність соціального працівника спрямована на відновлення гармонійної духовної атмосфери сімейної злагоди, подолання страху за життя потерпілих та повернення до життя самих «агресорів», які є одночасно і катанами для інших, і жертвами самих себе.

На жаль, бажання «сіяти страх», притаманне агресивній особі, з одного боку, та бажання позбутися власного страху в потерпілому, з іншого, можуть наслідком своїм мати вихід на новий етап насильницьких дій, які набувають масштабного розмаху й переходять на державний рівень. Тут вже соціальний працівник достатньою мірою безсилий. А проблема має розв'язуватися на державному рівні із застосуванням, зокрема, сил армії. Мова йде про терористичні акти. Розглянемо наступні важливі дефініції.

3. «Терор (від лат. *terror* – страх, жах) – політика залякування, насилля, нагання страху, розправа з політичними (іншими) противниками, у т. ч. їх фізичне знищення, особлива форма політичного насилля що характеризується жорстокістю, цілеспрямованістю і вдаваною ефективністю» [2, с. 439].

4. «Тероризм – політика і практика терору: сукупність особливо жорстоких форм і засобів політичного та фізичного насильства, до яких вдаються терористи для досягнення своїх цілей» [2, с. 439 – 440].

Іншими словами, основу тероризму утворюють насилля й страх. Тобто: розвиток насилля й неможливість його вчасному запобіганню й попередженню містить у собі ризик трансформації його на тероризм, особливо якщо взяти до уваги, що тероризм – це не тільки політика, алей практика терору.

Загальновідомим є той факт, що протягом історії людства до тероризму активно вдавалися як до засобу політичної боротьби як світські, так і церковні діячі, застосовуючи його проти сильного (чи популярного) супротивника.

Цікаво, що французький мислитель ХХ ст. Ж. Бодріяр на питання: «Навіщо існує тероризм?» відповів: «... для того, щоб служити різновидом насильницького звільнення від напруження в соціальному полі» [1, с. 111] (переклад мій – О. О.). Зазначене напруження найбільшою мірою має свій прояв саме у містах, а не селах, життя в яких позначається достатньо високою згуртованістю осіб.

Французький інтелектуал сприймав і насилля, і тероризм *не як подію*, а навпаки, *як відсутність події*, котра набуває *форми вибуху*, спрямованого всередину. Іншими словами, Ж. Бодріяр веде мову про наступні соціальні феномени:

1) *вибух порожнечі* (Ж. Бодріяр вів мову про політичну порожнечу, котра не має нічого спільного зі злобою певної групи людей);

2) *мовчання історії*, що не має нічого спільного з психологічним заглушенням індивідуумів;

3) байдужість;

4) безмовність.

Звідси, Ж. Бодріяр робить наступний висновок: «Таким образом, терроризм не есть какой-то иррациональный эпизод нашей общественной жизни: ему присуща четкая логика ускорения в пустоте» [1, с. 113]. – Зазначена риса, на думку французького мислителя, являє собою різновид логіки, з яким пов'язаний тероризм.. Інший різновид логіки тероризму, з його точки зору, складає ініціативна переміна ролей, згідно з якою, зокрема, глядачі перетворюються на акторів, втрачаючи інертність глядача та набуваючи активності головної дієвої особи. Парадокс тут, за Ж. Бодріяром, полягає в тому, що саме таким чином матеріалізується сучасна гіперсоціальність, для якої властиве прийняття участі в чомусь.

Під гіперсоціальністю слід розуміти сукупність умов, за яких імітація чи відтворення соціальності заступають саму соціальність. Соціальна реальність підпадає під сумнів і знак запитання. Кульмінацією ж цього процесу стає смерть значення, зокрема, соціального, тобто зникнення соціального в постісторії.

Іншими словами: йдеться безпосередньо про зникнення межі між реальністю та ілюзією. Між іншим, саме в цій площині можуть зароджуватися агресивні / аутоагресивні (насилницькі) потяги, які можуть трансформуватися в терористичні тенденції людини, котра перебуває під впливом підсвідомого страху смерті. Перебування людини в зазначеному пограничному стані – між реальністю та ілюзією, між життям та смертю, – як правило, супроводжуються роздумами про власні права: «право на життя» та «право на смерть». З цього приводу Ж. Бодріяр відзначив: «“Право на жизнь” заставляет трепетать все набожные души до того момента, пока из него не выводят логически право на смерть, после чего его абсурдность становится очевидной» [1, с. 128].

У свою чергу, «право на смерть» відкриває перед людиною дозвіл на насильство. Однак кожний має пам'ятати, що в кінцевому результаті насильство **завжди**:

1) носить деструктивний, руйнівний характер;

2) сприяє деморалізації особистості;

3) перешкоджає прогресивному поступу суспільства.

При цьому кожному громадянину слід усвідомити, що злагода й ступінь розвитку в суспільстві безпосередньо залежить від гармонійності розвитку людини, починаючи з моменту її народження. І на цьому шляху неперевершеного значення набуває дитинство, оскільки саме в цей період закладаються підвалини життєвих орієнтирів та започатковуються ключові настанови, визначальні для розгортання практичної життєдіяльності особи в середовищі собі подібних. Адже дитинство – це час, коли засвоюються моральні настанови та правила поведінки індивіда. Чим суворіше й принциповіше були правила гри й масштаби дитячого розвитку, тим тісніше пов'язана з ними совість і тим складніше зробити прорив до зрілої мультиполярної форми психічної переробки смислів і соціальних стосунків. Чим більш зрілими були батьки й менш жорсткими були їхні мірки, тим простіше дитині зробити крок до більш зрілої совісті. У цілому, здорова сім'я, з методів виховання якої насильство виключене, – це запорука існування здорового суспільства.

Зі свого боку, розвиток міста, сприяючи поширенню порожнечі, відчуженості та агресії, провокує тероризм, до якого схильна відірвана від реальності та занурена в ілюзію свідомість і підсвідомість, що прагне здолати страх, який породжує

натомість агресію як захисний механізм.

Однак з давніх-давен Україна славилася толерантністю, гуманністю та лагідністю у взаємостосунках, про що свідчить шанобливе ставлення до жінки-берегині, до дитини, до старості, сповненої мудрості. Настав час використати власний історичний досвід з метою самовдосконалення та підвищення рівня соціальної злагоди.

Таким чином, будь-який вид насилля, зокрема, будь-який прояв насильства в сім'ї, що обов'язково супроводжується страхом Людини, є деструктивним актом, який має незворотній вплив на свідомість і підсвідомість як конкретного індивіда, так і колективну свідомість і несвідоме.

У випадку з актом насильства над окремою людиною чи в межах конкретної сім'ї важливу превентивну місію виконує соціальний працівник. У випадку ж з терористичними актами превентивні заходи мають програмуватися й виконуватися на державному рівні.

При цьому слід усвідомити, що подоланню насилля в суспільстві має сприяти не тільки практика соціального працівника, яка ґрунтується на конкретних технологіях соціальної роботи, але й філософська рефлексія щодо природи феноменів насилля й тероризму. Адже філософія покликана висвітлити загальну картину цього багатогранного соціального явища в усій її цілісності, що й дозволить побачити та розробити превентивні заходи з його подолання в суспільстві. При цьому для зазначеного усвідомлення практичний досвід соціальною роботи є безцінним.

Перспективи. Дана стаття послужить підґрунтям у подальшій науковій роботі у сфері дослідження:

- 1) феноменів насилля й насильства в сім'ї з метою пошуків нових дієвих механізмів соціальної роботи щодо їх запобігання й профілактиці;
- 2) феномену тероризму у площині юридичної психології, психоаналізу та філософії;
- 3) психологічних особливостей постаті насильника / терориста.

Дослідження зазначених аспектів за свою мету має розробку превентивних засобів як протидію терористичній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла [Текст] / Ж. Бодрийяр. – 2-е изд. – М.: Добросвет, КДУ, 2006. – 258 с.
2. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник [Текст] / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.

REFERENCES:

1. Bodriyar J. Prozrachnost zla [Transparency of evil]. – 2-e izd. – М.: Dobrosvet, KDU, 2006. – 258 с.
2. Holovaty M. F., Panasiuk M. B. Sotsialna polityka i sotsialna robota: Terminolochichno-ponyatiinyi slovnyk [Social policy and social work: terminology-conceptual dictionary]. – К.: MAUP, 2005. – 560 s.

Осетрова О. А., доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой социальной работы Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара (Днепро, Украина).

Насилие и терроризм: практика социальной работы и философская рефлексия.

Аннотация. В статье освещаются вопросы, связанные с природой и особенностями феноменов насилия, насилия в семье, терроризма. Делается акцент на том, что насилие всегда носит деструктивный характер. Анализируются взгляды Ж. Бодрийяра, которые непосредственно позволяют приблизиться к осознанию специфических особенностей терроризма как социального явления.

Ключевые слова: насилие, насилие в семье, террор, терроризм, террористический акт, страх.

Osetrova O. O., doctor of philosophical sciences, full professor, Head of the Department of

Social Work Oles Honchar Dnipropetrovsk National University(Dnipro, Ukraine).

Violence and terrorism: the practice of social work and philosophical reflection.

Abstract. The paper highlights issues related to the nature and features of phenomena of violence, domestic violence, terrorism, expired and common in the modern.

Noted that the violence has implications for the three parties: the very aggressor, victims of anemia and society. Emphasis is placed on the fact that violence is always destructive, contributes to the demoralization of the individual, prevents the progressive development of the community. Can be traced relationship between the violence and terrorism.

Emphasizes attention to the direction of social worker at the fight against domestic violence. Opens link between the practical social work to overcome domestic violence and philosophical reflection aimed at the understanding of nature of terrorism in order to prevent and prevention of his appearances.

Analyzed J. Baudrillard's outlooks that directly allow you to come close to the realization of specific features of terrorism, as a social phenomena.

French intellectual perceived and violence, and terrorism not as event, and vice versa, as the lack of events, which takes the form of explosion directed inside. The following the J. Baudrillard, emphasizes attention to these social phenomena as an explosion of emptiness, silence history, indifference, silence.

Keywords: violence, domestic violence, terror, terrorism, act of terrorism, fear.

УДК 165.43

Павленко И. В.,

кандидат философских наук, доцент кафедры философии
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара
(Днепро, Украина), E-mail: abissum0@gmail.com

**ЛЕКТОН СТОИКОВ КАК ФИЛОСОФСКАЯ
И ЛОГИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

Аннотация. Рассматривается понятие стоического лектон в отношении к языку и проблеме формирования смысла в языковых контекстах. Лектон выступает в качестве важнейшей эпистемологической категории и является не только свойством мыслей или высказываний, но также специфическим смысловым объектом, имеющим собственные свойства. Анализируется представление о стоическом лектон как семантической структуре в связи с современными исследованиями в области философии языка.

Ключевые слова: стоицизм, лектон, смысл, значение, контекст, язык, семантика.

Целью предлагаемой статьи является реконструкция логико-семантического содержания стоического лектон, этимологический анализ понятия и описание проблем, возникающих при установлении предметной области данного концепта.

Философия Древней Стои относительно редко становится предметом рассмотрения отечественных философов, включая также и советский период, что отчасти обусловлено отсутствием качественного первоисточника, каковым давно уже принято считать издание И. фон Арнима «Фрагменты ранних стоиков» [19].

В 1998–2010 гг. было осуществлено издание труда И. фон Арнима на русском языке в переводе А. А. Столярова, которое можно рассматривать как основной источник для отечественного читателя. Тем не менее, исследование философии Древней Стои находится у нас в зачаточном состоянии, особенно это касается изучения логической и эпистемологической проблематики стоиков.

Лектон (λεκτόν) относится к наиболее интересным и перспективным проблемам философии стоиков в связи с современными логико-семантическими и лингвистическими штудиями. Среди исследований этого вопроса можно выделить работы Лосева А. Ф. [3; 4; 5], Столяров А. А. [7; 9], Степановой А. С. [8], а из переводной литературы – фундаментальное исследование М. Поленца [6].

Однако эти работы лишь малая часть исследований, посвященных философии ранней Стои. Одним из первых авторов, оставивших свой след в этой области